การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*

The Health Promotion with Buddhist Herbs of Nak-Wichai Community, Talat Sub-District, Muang Mahasarakham District, Mahasarakham Province

พระณัฏฐพัชร ภทฺทจาโร, พระโสภณพัฒนบัณฑิต, อดุลย์ หลานวงศ์[1] และทักษิณาร์ ศรุติสุต[2]
Phra Natthaphat Phatthajaro, Phra Sophonphatthanabandit, Adul Lanwong and Thaksina Sarutisut
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย[1]
มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น[2]
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Western University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: xxtest3777@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 3) ศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและแบบสอบถามเก็บข้อมูลจากประชาชนผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรของชุมชนนาควิชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า การสร้างเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธนั้นเป็นยาพื้นบ้าน ที่คนในชุมชนหรือหมอยาพื้นบ้านในชุมชนภาคตะวัน

*ได้รับบทความ: 3 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 24 เมษายน 2566; ตอบรับตีพิมพ์: 29 เมษายน 2566
Received: May 3, 2022; Revised: April 24, 2023; Accepted: April 29, 2023

ออกเฉียงเหนือ ใช้รักษา บำบัด หรือป้องกันอาการป่วยมาหลายชั่วอายุคน ก่อนที่วิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่จะก้าวเข้ามาสู่ชุมชน การใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพของคนอีสานถูกถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบันและมีการใช้อย่างแพร่หลาย เพราะยาสมุนไพรเป็นยาที่ไม่มีสารพิษตกค้างในร่างกาย ปลอดภัย สามารถใช้ได้ด้วยตนเองในการรักษาอาการป่วยเบื้องต้นได้

2. การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การสร้างเสริมสุขภาพ เป็นการส่งเสริมการพัฒนาบุคคล และชุมชน ให้มีศักยภาพในการดูแลสุขภาพของตนเอง จึงจำเป็นต้องสนับสนุนให้มีการพัฒนาวิธีการใหม่ๆ ที่เป็นนวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อปัญหาใหม่ๆ และต่อความต้องการของภาคส่วนต่างๆ ที่เหมาะสม

3. วิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การสร้างเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรนั้นต้องมีขั้นตอน วิธีการในการดำเนินการ มีการจัดกิจกรรมด้านการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน มีการประเมินภาวะสุขภาพของชุมชน และการจัดทำสรุปรายงานด้านสุขภาพด้วย

คำสำคัญ: การเสริมสร้างสุขภาพ; สมุนไพร; พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research were to study 1) to study health enhancing with Buddhist herbs in the Buddhist scriptures, 2) to study health enhancement with Buddhist herbs of the Nakwichai community, 3) to study health enhancement with Buddhist herbs of Nakwichai community. This study was qualitatively conducted by recruiting a population of 30 specific sample data providers Talad, Mueang District, Maha Sarakham Province, and take the data for content analysis.

The research results were as follows:

1. Enhancing health with Buddhist herbs in Buddhist scriptures It was found that health enhancement with Buddhist herbs is a folk remedy that people in the community or folk medicine doctors in northeastern or northeastern communities. It has been used to treat, treat or prevent illnesses for generations. Before modern medical sciences stepped into the Isaan community, the wisdom of using herbs in the health care of Isaan people has been passed down to this day and is widely used because herbal medicines are drugs that do not contain toxic residues in the body, safe, can be used manually to treat primary illnesses.

2. Enhancing health with Buddhist herbs of the Nakwichai community T. Talat A. Muang, Maha Sarakham It was found that community health enhancement It promotes the development of individuals. Communities and people have the potential to take care of their health. Health problems change rapidly with the development of health conditions. Therefore, it is necessary to encourage the development of mechanisms. Innovative new approaches to respond to new problems and to the needs of appropriate sectors.

3. Analyze health promotion with Buddhist herbs of Nakwichai community T. Talat A. Muang, Maha Sarakham It was found that health promotion with herbs requires different procedures and procedures to be carried out. A working group has been appointed to organize activities to promote community health. Implementation of community health assessment plan Preparation of health report summaries and dissemination of information

Keywords: Health Enhancing; Herbs; Buddhism

1. บทนำ

การใช้สมุนไพรในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในปัจจุบันโลกประสบปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร การพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ที่ผ่านมามักถูกกำหนดด้วยวิธีการเหมือนๆ กัน โดยละเลยความสำคัญของความหลากหลายทางภูมิปัญญา รวมไปถึงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นด้วยทำให้การพัฒนาดังกล่าวไม่ยั่งยืน สาเหตุของปัญหาดังกล่าวมาจาก แนวความคิด ความรู้ ที่เรียกรวมขั้นต้นว่า ภูมิปัญญาสมัยใหม่ การพัฒนาประเทศด้านภูมิปัญญาสมัยใหม่นี้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมด้านสุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาล กล่าวคือ มนุษย์ทุกกลุ่มทุกสังคมมีการพัฒนาและสั่งสมความรู้ด้านการรักษาพยาบาลมานานก่อนที่จะเกิดการพัฒนาการแพทย์ตะวันตกแผนใหม่ แต่เนื่องจากระบบการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมของมนุษย์ไม่แยกกันเด็ดขาดระหว่างกายกับใจ การรักษาพยาบาลโดยใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิมนั้นจึงมักจะใช้ควบคู่ไปกับพิธีกรรมและเวทย์มนต์คาถา จึงทำให้แพทย์แผนใหม่มองว่าการแพทย์พื้นบ้านเป็นเรื่องงมงาย มนุษย์จึงละเลยความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นไป

โลกกำลังประสบกับปัญหาในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศไทยก็มีปรากฏการณ์ดังกล่าวให้เห็นอยู่บ่อยๆ เนื่องจากว่ารูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมามักถูกกำหนดด้วยวิธีการเหมือนๆ กัน โดยละเลยความสำคัญของความหลากหลายทางภูมิปัญญา รวมไปถึงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นด้วย

จากการที่สมุนไพรได้รับความนิยมและสนใจมากขึ้นจึงส่งผลให้การแพทย์แผนไทยมีบทบาทที่สำคัญมากขึ้นด้วยเช่นกัน โดยที่การบริการทางสุขภาพแผนไทยนั้นเป็นระบบการดูแลสุขภาพของท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาตั้งแต่โบราณ ดังนั้นในการรักษาในระบบแพทย์แผนไทยนี้จึงมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษในเรื่องการใช้สมุนไพรต่างๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้รักษาโรคที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนมากขึ้นด้วยเช่นกัน ทำให้สมุนไพรมีบทบาทที่สำคัญในการรักษาอาการป่วยต่างๆ ในเบื้องต้น เป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาได้อาศัยสมุนไพรและยาแผนโบราณจากสมุนไพร สำหรับการรักษาในเบื้องต้นด้วยเช่นกัน ประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นนั้นจะมีความหลากหลายทางชีวภาพ และมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งได้มีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องนานนับพันปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอินเดียมีการผลิตยาจากสมุนไพรเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีมูลค่าประมาณ 23,000 ล้านบาท เนื่องจากประเทศอินเดียอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีสภาวะสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายและมีการใช้สมุนไพรมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน นอกจากนั้นได้มีการส่งออกวัตถุดิบพืชสมุนไพรไปยังประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ ทั่วโลก เพื่อใช้ในการผลิตยา อุตสาหกรรมเครื่องหอม เครื่องสำอาง และน้ำมันหอมระเหย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยนั้น มีภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการเจริญงอกงามของพืชนานาชนิด เช่นกัน โดยเฉพาะพืชสมุนไพรมีอยู่มากมายเป็นแสนๆ ชนิด ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและจากการเพาะปลูก บางชนิดก็ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตยาแผนปัจจุบัน สมุนไพรหลายชนิดถูกนำมาใช้ในรูปของยากลางบ้าน ยาแผนโบราณ รากฐานของวิชาสมุนไพรไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดียเป็นส่วนใหญ่ เพราะตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติไทยได้อพยพถิ่นฐานมาจากบริเวณเทือกเขาอัลไตน์ ประเทศจีน มาจนถึงประเทศไทยในปัจจุบัน จึงมีส่วนได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ตลอดจนการบำบัดรักษาโรคจากประเทศอินเดียเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีผู้ประมาณว่าในแต่ละปีมีผู้ใช้สมุนไพรในประเทศไทยเป็นมูลค่ากว่า 500 ล้านบาท ทั้งนี้เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย ทำให้ต้องมีการรณรงค์ให้มีการปลูกเป็นสวนสมุนไพรขึ้น (กฤษณา ไกรสินธุ์, 2550, หน้า 10)

การใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมไทยที่เกิดจากปรัชญาของหมอพื้นบ้านที่สามารถจำแนกแยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเยียวยารักษาความเจ็บป่วย การรักษาโดยระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชน ที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความหลาก หลายแตกต่างกันไป แต่ละสังคมวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ ได้มีการพัฒนาการใช้สมุนไพรในระบบการแพทย์พื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าสมุนไพรเป็นรูปแบบการรักษาหลักของระบบการแพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพรยังคงมีบทบาทในการดูแลสุขภาพของประชาชนมาโดยตลอด คนไทยโบราณจึงผูกพันกับหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน (ยุคล ละมายจีน, 2550, หน้า 25)

สมุนไพรนอกจากใช้เป็นยารักษา บรรเทาอาการของผู้ป่วย แล้วยังเป็นอาหารเสริมสำหรับผู้ที่ยังไม่ป่วย ทำให้เกิดสมดุลของการทำงานของร่างกาย เสริมภูมิต้านทานและป้องกันโรค บางชนิดได้ด้วย ในภาวะที่มีความต้องการการใช้สมุนไพรเพิ่มขึ้น กลับพบว่าประเทศไทยยังไม่มีการพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรอย่างเป็นระบบ ข้อมูลของสมุนไพรจำนวนมากถูกปล่อยปละละเลย ขาดการสืบทอดและรวบรวม ส่วนใหญ่ได้สูญหายไปตามอายุขัยของหมอพื้นบ้านการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สมุนไพรมีจำนวนลดลง ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการหาสมุนไพรมาใช้รักษาโรคของหมอพื้นบ้าน สมุนไพรจะมีความหลากหลายไปตามสภาพนิเวศวิทยาของแต่ละท้องถิ่น การนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค และการใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปด้วย ความหลากหลายของพืชสมุนไพรและความหลาก หลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่างๆ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับมนุษย์ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นเวลายาวนาน แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอย่างยั่งยืน แต่ในปัจจุบัน ป่าซึ่งเป็นแหล่งของสมุนไพรตามธรรมชาติได้ลดอย่างรวดเร็ว ทำให้พืชสมุนไพรลดลง และบางชนิดอาจสูญพันธุ์ไป ขณะเดียวกันการจากไปของบรรพบุรุษพร้อมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการใช้สมุนไพรเนื่องมาจากถูกทอดทิ้ง และไม่เห็นความสำคัญจากคนรุ่นหลัง (คีรีบูน จงวุฒิเวศย์ และคณะ, 2549, หน้า 6)

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนโดยใช้สมุนไพร ในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้กลับมาตระหนักถึงสุขภาพที่ดีอันเกิดจากสมุนไพรในชุมชนที่หาได้ง่ายๆ โดยไม่ต้องซื้อหา สร้างสุขภาพของตนด้วยการบริโภคสมุนไพรที่ปลอดสารพิษ เพราะเมื่อมีสุขภาพกายที่แข็งแรงแล้วก็จะทำให้พัฒนาการทางด้านสติปัญญาดีตามไปด้วย เป็นการส่งเสริมสุขภาพทางเลือกเพื่อพัฒนาประเทศชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาทั้งเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนของความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ พยาบาลจากโรงพยาบาลของรัฐ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 20 รูป/คน และเสริมด้วยวิธีสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสัมภาษณ์หมอยาสมุนไพร จำนวน 3 คน จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วยแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ พยาบาลจากโรงพยาบาลของรัฐ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยเพื่อประสานงานในพื้นที่การวิจัย นัดหมายข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ พยาบาลจากโรงพยาบาลของรัฐ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยมแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าว เพื่อให้ได้ชุดความรู้ กระบวนการ และการพัฒนารูปแบบสร้างเสริมเครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่นกับการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน ในจังหวัดมหาสารคามในมิติต่างๆ เพื่อนำประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

4. สรุปผลการวิจัย

1. สมุนไพรจึงเป็นยาพื้นบ้าน ที่คนในชุมชนหรือหมอยาพื้นบ้านในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน ใช้รักษา บำบัด หรือป้องกันอาการป่วยมาหลายชั่วอายุคน ก่อนที่วิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่จะก้าวเข้ามาสู่ชุมชนอีสาน ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพของคนอีสานถูกถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบันและมีการใช้อย่างแพร่หลาย เพราะยาสมุนไพรเป็นยาที่ไม่มีสารพิษตกค้างในร่างกาย ปลอดภัย สามารถใช้ได้ด้วยตนเองในการรักษาอาการป่วยเบื้องต้น แต่ถ้าหากไม่รู้จักต้นสมุนไพรก็ควรรับคำปรึกษาจากหมอยาสมุนไพรในชุมชนหรือผู้รู้ก่อนนำไปใช้จะทำให้ปลอดภัยที่สุด เพราะสมุนไพรบางชนิดถ้าไม่รู้จักสรรพคุณอาจทำให้เกิดสารพิษกับร่างกายได้เช่นกัน

2. ขั้นตอนการสร้างทีมงานด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 6 กระบวนการ ดังนี้ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การเลือกแกนนำด้านสุขภาพ การให้ความรู้แก่แกนนำด้านสุขภาพ การเสริมพลังอำนาจแก่ชุมชน การสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน และการสร้างเครือข่ายการประสานความร่วมมือ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน มีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรภาครัฐสาขาต่างๆในชุมชน เช่น ครู พัฒนากรตำบล เกษตรตำบล โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน

2.2 การเลือกแกนนำด้านสุขภาพ โดยการเลือกแกนนำด้านสุขภาพของชาวบ้าน หรือทีมสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ด้วยการจัดประชุมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน

กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีในชุมชน รวมทั้งชาวบ้าน เพื่อเปิดกว้างให้กับคนทุกคนในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะอาสาสมัครสาธารณสุขเท่านั้น

2.3 การให้ความรู้แก่แกนนำด้านสุขภาพ โดยให้ความรู้แก่แกนนำด้านสุขภาพเพื่อให้กลุ่มแกนนำได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ และการแก้ไขปัญหาชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นพื้นฐานในการทำงานต่อไป

2.4 การเสริมพลังอำนาจแก่ชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรภาครัฐทำหน้าที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และเสริมความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการแก่ชุมชน เพื่อทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

2.5 การสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน โดยการแสดงออกถึงความจริงใจในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน มีความสม่ำเสมอในการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความมั่นใจ ไว้วางใจในการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน

2.6 การสร้างเครือข่ายการประสานความร่วมมือ โดยสร้างเครือข่ายการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนในชุมชน แกนนำด้านสุขภาพ เจ้าหน้าที่สุขภาพ คลินิกแพทย์แผนไทย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการให้คำปรึกษา ติดตาม และประเมินผล

5. อภิปรายผลการวิจัย

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยและได้อภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านสมุนไพรกับการสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ สมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยาส่วน ยาสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมิได้ผสมปรุง หรือแปรสภาพ ส่วนการนำมาใช้อาจดัดแปลงรูปลักษณะของสมุนไพรให้ใช้ได้สะดวกขึ้น เช่น นำมาหั่นให้มีขนาดเล็กลง หรือ นำมาบดเป็นผงเป็นต้นมีแต่พืชเพียงอย่างเดียวหามิได้เพราะยังมีสัตว์และแร่ธาตุอื่นๆ อีกสมุนไพร ที่เป็นสัตว์ได้แก่ เขา หนัง กระดูก ดี หรือเป็นสัตว์ทั้งตัวก็มี เช่น ตุ๊กแกไส้เดือน ม้าน้ำ ฯลฯ

ปัจจุบันมีผู้พยายามศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนายาสมุนไพรให้สามารถนำมาใช้ในรูปแบบที่สะดวกยิ่งขึ้น เช่น นำมาบดเป็นผงบรรจุแคปซูล ตอกเป็นยาเม็ด เตรียมเป็นครีมหรือยาขี้ผึ้งเพื่อใช้ทาภายนอก เป็นต้น ในการศึกษาวิจัยเพื่อนำสมุนไพรมาใช้เป็นยาแผนปัจจุบันนั้น ได้มีการวิจัยอย่างกว้างขวาง โดยพยายามสกัดสารที่สำคัญจากสมุนไพรเพื่อให้ได้สารที่บริสุทธิ์ ศึกษาคุณสมบัติทางด้านเคมี ฟิสิกส์ของสารเพื่อให้ทราบว่าเป็นสารชนิดใด ตรวจสอบฤทธิ์ด้านเภสัชวิทยาในสัตว์ทดลองเพื่อดูให้ได้ผลดีในการรักษาโรคหรือไม่เพียงใด ศึกษาความเป็นพิษและผลข้างเคียง เมื่อพบว่าสารชนิดใดให้ผลในการรักษาที่ดี

โดยไม่มีพิษหรือมีพิษข้างเคียงน้อยจึงนำสารนั้นมาเตรียมเป็นยารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อทดลองใช้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อ 2 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพนับเป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพและความเจ็บ ป่วยของประชาชน ซึ่งมีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์และวัฒนธรรมย่อยในสังคมไทย เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ตกผลึกจากการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือก กลั่นกรอง และสั่งสมสืบทอดจากคนรุ่นก่อน สู่คนรุ่นหลัง สามารถจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ (Indigenous health) จะได้รับการถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ตรง เป็นความรู้เชิงประสบการณ์ (experienced-knowledge) ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมและระบบนิเวศน์ และภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน (Indigenous Medicine) โดยหมอพื้นบ้านจะมีบทบาทสำคัญในการรักษาโรค

หมอพื้นบ้าน เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการเยียวยารักษาโรค โดยเรียนรู้จากตำราการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และจากประสบการณ์ในบริบทของวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นผู้มีบทบาทเยียวยาดูแลรักษาสุขภาพคนในชุมชน เป็นที่ยอมรับเชื่อถือจากชุมชน สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในการดูแลสุขภาพในหลายมิติ ทั้งด้านกาย จิต สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อ 3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเสริมสร้างสุขภาพด้วยสมุนไพรเชิงพุทธของชุมชนนาควิชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ สรุปกระบวนการสร้างเสริมเครือข่ายปราชญ์ท้องถิ่นกับการสร้างเสริมสุขภาพด้านสมุนไพรในจังหวัดมหาสารคาม เป็น 5 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 ขั้นตอนการสร้างทีมงานด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 6 กระบวนการ ดังนี้ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การเลือกแกนนำด้านสุขภาพ การให้ความรู้แก่แกนนำด้านสุขภาพ การเสริมพลังอำนาจแก่ชุมชน การสร้างความมั่นใจให้กับชุมชน และการสร้างเครือข่ายการประสานความร่วมมือ

3.2 ขั้นตอนการสร้างความตระหนักถึงปัญหาด้านสุขภาพของชุมชน ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังนี้ การสำรวจข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

3.3 ขั้นตอนการวางแผนแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของชุมชน ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังนี้ การนำเสนอข้อมูลปัญหาของชุมชน การกำหนดกิจกรรมในแก้ไขปัญหาร่วมกัน การจัดทำแผนงาน/โครงการแก้ไขปัญหา และการจัดประชุมเสนอความคิดเห็นในการประชุมร่วมกันในชุมชน

3.4 ขั้นตอนการดำเนินงานของชุมชน ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังนี้ การแต่งตั้งคณะทำงานจัดกิจกรรมด้านการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน การดำเนินงานตามแผน การทบทวนผลการดำเนินงานเป็นระยะ และการปรับเปลี่ยนระบบบริการสุขภาพ

3.5 ขั้นตอนการติดตามประเมินผล ประกอบด้วย 4 กระบวนการ การสรุปผล การดำเนินงานด้านสุขภาพ การประเมินภาวะสุขภาพของชุมชน การจัดทำสรุปรายงานด้านสุขภาพ และเผยแพร่ข้อมูล

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 จากการศึกษาพบว่า การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพจะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน โรงพยาบาลประจำจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล มหาวิทยาลัย เป็นต้น โดยการส่งเสริมและร่วมมือกันเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนหรือรวบรวมเอกสารตำราที่เกี่ยวกับสมุนไพรในจังหวัดมหาสารคามให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพด้วยวิธีหมอพื้นบ้าน ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนการแพทย์พื้นบ้านหรือหมอพื้นบ้านด้วยความจริงใจและศรัทธาภูมิปัญญาชาวบ้าน ควรสนับสนุนให้มีการก่อตั้งชมรมสมุนไพรภายในหมู่บ้าน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อย่างหลากหลาย ดังนี้ ทำให้มีการเพาะขยายพันธุ์สมุนไพร ปลูกสมุนไพร เพื่อใช้ในชุมชนและสามารถจำหน่ายเป็นรายได้เสริมของชุมชน ใช้เป็นแหล่งรับซื้อวัตถุดิบจากสมาชิกในหมู่บ้านเพื่อป้อนให้กับโรงพยาบาลต่างๆ ซึ่งมีโรงงานผลิตยาสมุนไพรที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน GMP เป็นที่เรียบร้อยแล้ว เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรในท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่ และเกิดการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 ควรรณรงค์และส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพร เพื่อไว้ใช้และทดแทนสมุนไพรที่ถูกทำลายไปแล้ว โดยเฉพาะสมุนไพร ที่หายากเพื่อเป็นการลดปัญหาการขาดแคลนพืชสมุนไพรของชุมชน ควรมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ หมอพื้นบ้านควรมีการถ่ายทอดความรู้แก่คนในชุมชน และบุคคลทั่วไปที่สนใจ เพื่อเป็นวิทยาทานและใช้ยาสมุนไพรให้คงอยู่คู่คนไทยต่อไป ควรสนับสนุนให้หมอพื้นบ้านมีโอกาสเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ความรู้ใน การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน โดยผ่านโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

1.3 การขับเคลื่อนการจัดการความรู้เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนโดยใช้สมุนไพร ควรเน้นพัฒนาและให้ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนโดยใช้สมุนไพรจากหมอพื้นบ้านไปสู่ภาคประชาชน โดยอาจหาแนวทางหรือวิธีการถ่ายทอดให้หลากหลายและเหมาะสมกับเนื้อหาความรู้ที่ต้องการถ่ายทอดมากขึ้น

1.4 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ควรได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ให้ทันสมัย และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น เนื่องจากเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความรู้ด้านการ

ดูแลสุขภาพชุมชนจากทุกภาคส่วน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการเปรียบเทียบระหว่างยาสมุนไพรของชุมชนบ้านเชียงเหียนกับยาสมุนไพรของชุมชนอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย เพื่อนำผลไปพัฒนาปรับปรุงยาสมุนไพรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ควรส่งเสริมงานวิจัยเกี่ยวกับยาสมุนไพรจากตำราพื้นบ้าน เพื่อทราบผลทางสรรพคุณตามหลักวิทยาศาสตร์ สามารถพิสูจน์ได้ ไม่ควรปล่อยให้เป็นเรื่องของความเชื่อที่เล่าขานกันมาของชาวบ้าน

2.3 ควรศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของสมุนไพรในชุมชนบ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

2.4 ควรมีการศึกษาเพื่อสร้างนวัตกรรมกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรค

2.5 ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาพชุมชนโดยใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรค

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่ การสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน (Community Health Promotion) คือ การนำภูมิปัญญาไทยและการแพทย์แผนโบราณมาปรับใช้อย่างถูกต้องและได้ผล ส่งผลให้สุขภาพของประชาชนในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (intelligence of locality) คือองค์ความรู้ของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง ทำเอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมอย่างเช่นการนำสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้ถูกกับโรคซึ่งความรู้ที่ได้ก็ได้มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมาของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ และปราชญ์ชาวบ้าน (local philosopher) คือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการส่งเสริมและดูแลสุขภาพของประชาชนในท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยหรือการแพทย์พื้นบ้าน โดยเรียนรู้จากตำรา การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและจากประสบการณ์ในบริบทของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทเยียวยาดูแลรักษาสุขภาพคนในชุมชน จนเป็นที่ยอมรับเชื่อถือจากชุมชน ภาวะที่มีความสุข ปราศจากความทุกข์ไร้สิ่งบีบคั้น ติดขัดหรือทำให้เป็นทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นภาวะที่พฤติกรรมและความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม จิตใจ และปัญญาถูกพัฒนาขึ้นมาจนสมบูรณ์

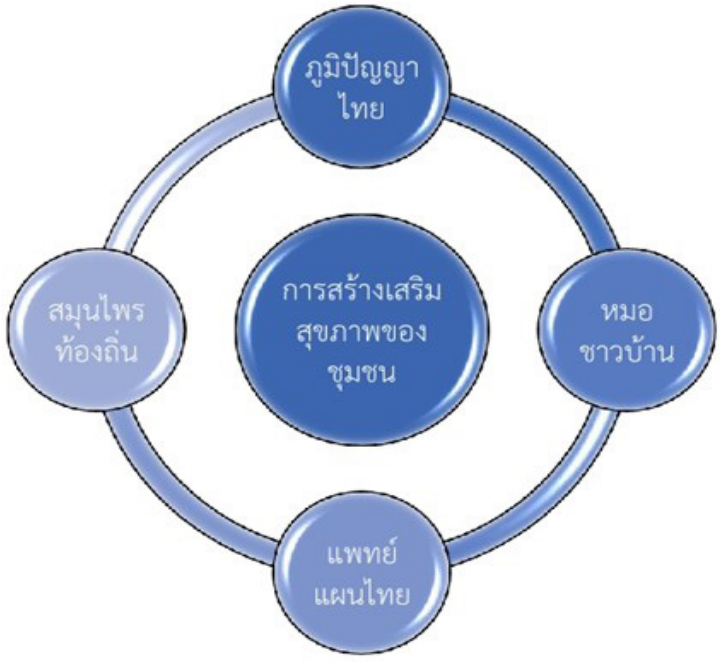

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กฤษณา ไกรสินธุ์. (2550). *เภสัชกรยิปซี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ลิปส์ พับลิชชิ่ง.

ศีรีบูน จงวุฒิเวศย์ และคณะ. (2549). *พฤติกรรมการดูแลสุขภาพและสมุนไพร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนการวิจัย ชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน.

ยุคล ละม้ายจีน. (2550). *ความหลากหลายของพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.